

Vrouwen maken haar eigen dienst uit! (1991)

Sieth Delhaas

Vrouw, geloof, leven - Venlo, 15 november 1991.

Inleiding

Wat vindt u van de titel van mijn inleiding: *Vrouwen maken haar eigen dienst uit?*

Vindt u die uitspraak waar?

Maakt u uw eigen dienst uit in uw privé bestaan?

Maken wij als vrouwen onze eigen dienst uit in het reilen en zeilen van de wereld?

Maken wij de dienst uit in de politiek?

Maken wij de dienst uit als het gaat om oorlog en vrede?

Maken wij de dienst uit als het gaat om religieuze aangelegenheden?

Hebben vrouwen eigenlijk wel iets in te brengen, waar dan ook?

Goed, laten wij het antwoord op deze vragen maar even laten rusten tot het eind van mijn lezing. En tot u er straks in de discussie zelf antwoord op kunt geven.

Woorden ontleden

Ik ben tot de titel van mijn inleiding gekomen door het idee van de organisatie van deze ochtend, de sticht Vrouw, Geloof en Leven in Venlo.

De bestuursleden waren geboeid geraakt door het woord ont-moeten. Niet in de zin van: elkaar tegen komen of met elkaar in gesprek raken, nee, ont-moeten in de zin van: vrouwen ontlasten van het moeten.

Woorden op zo'n manier gebruiken is heel verhelderend. Woorden, reeksen van woorden maken onze taal. En taal is een systeem van lettertekens dat vorm geeft aan het leven van mensen. Ik bedoel dit: wanneer iemand tegen ons zegt: dat hoort niet. Dan weten we allemaal wat er bedoeld wordt. Het is niet zomaar een losse zin. Die uitspraak zegt iets over of heeft invloed op ons gedrag. Wij gaan ons doen en laten inpassen in die regel: dat hoort niet.

Nog een voorbeeld. Iemand doet de uitspraak: vrouwen reageren altijd zo emotioneel. Dat is niet alleen een regel van 33 lettertekens. Met die regel kun je een vrouw doen verstommen als ze – bijvoorbeeld – in een gesprek of op een vergadering boos wordt of in huilen uitbarst als ze iets duidelijk wil maken en men begrijpt haar niet. Of men wil haar niet begrijpen.

Met die zin: vrouwen: reageren altijd zo emotioneel, wordt een oordeel uitgesproken waarin een vrouw, waarin alle vrouwen met haar, in een bepaalde hoek worden geplaatst. Waarin ze verwacht wordt te blijven staan. Het is tegelijkertijd een afsluiten van een vrouwenwereld van een mannenwereld. De wereld van mensen wordt in twee vakken verdeeld.

Is een vrouw van plan om zich niet meer in die hoek te laten drukken en gaat ze de zaken heel nuchter en verstandelijk benaderen om aan dat stempel van emotioneel reageren te ontkomen, dan wordt ze als hard of onvrouwelijk betiteld.

Zo ziet u dat taal niet zo maar een onschuldige manier is om te praten zonder-er-bij-na-te-denken. Taal is er ook niet alleen om uitdrukking te geven aan de werkelijkheid om ons heen. Of aan de werkelijkheid die wij in onszelf beleven, in onze gedachten en gevoelens. Taal is een systeem waarin wij als mensen elkaar in passen. We geven elkaar een plaats en we verwachten van elkaar dat we op die plaats blijven. *'Blijf zitten waar je zit en verroer je niet'* is een regel uit een liedje dat wij vroeger zongen als we verstoppertje speelden.

Taal als cultuurkritiek

Feministisch theologe Catharina Halkes heeft feminisme genoemd als een absoluut noodzakelijke cultuurkritiek.

Tot onze cultuur behoort ook onze taal. De manier waarop wij onze zinnen vormen, ons uitdrukken in taal, is de weerspiegeling van onze werkelijkheid. In die werkelijkheid krijgt elk mens haar of zijn plaats toebedeeld in dit leven. Op de taal ook moeten wij als vrouwen onze kritiek loslaten. Wij moeten kijken – moeten, hoort u wel, ik begin ook al te zeggen wat wij moeten – wij zouden moeten kijken hoe onze taal in elkaar zit. Hoe onze taal ons als vrouwen gevangen zet, zonder dat wij er ons tegen verzetten.

Wij zouden als vrouwen onze eigen taal kunnen maken. En als je de taal verandert kun je heel wat verwarring stichten. Je ziet al, dat zo'n woord ontmoeten als je het doorknipt een heel andere betekenis krijgt.

Binnen de vredesbeweging is men daar ook mee bezig. Kijk naar het woord *defence* = verdedigen. *Fence* = schutting, omheining. De vredesactivisten maakten er de woordspeling van om hekken van de militaire bases door te knippen: de-fence de bases.

Waarom wil het feminisme een kritiek op de cultuur zijn?

De cultuur waarin wij leven is gevormd door mannen. Nu lijkt dat wel een heel erg zwart-witte voorstelling. Want de helft van de mensheid bestaat uit vrouwen. Het is dus onzin, waarschijnlijk, om zeggen dat onze cultuur gevormd is door mannen. Vrouwen voeden kinderen op, vrouwen hebben in gezinnen veel, of misschien wel alles te zeggen, vrouwen drukken haar stempel op man en kinderen. Vrouwen spelen haar eigen rol op het arbeidsterrein.

Toch herhaal ik de uitspraak: onze cultuur is gevormd door mannen. En dat geldt in feite voor alle culturen op deze wereld. Maar laten we ons beperken tot onze westerse, Nederlandse wereld. Daar hebben we al genoeg aan.

Een cultuurhistoricus heeft eens gezegd: *Cultuur is de levensstijl van een samenleving.* (P.J. Bouman). Als we nu eens kijken hoe onze eigen levensstijl eruit ziet. Ik bedoel de levensstijl van ons vrouwen.

Gaat u uw eigen leven eens na.

Op welke terreinen van uw leven leeft u zoals u eigenlijk zelf zou willen? In hoeverre hebt u in uw leven op die manier kunnen leven zoals uw droomde in uw jeugd?

Wat wilde u worden toen u jong was en op school zat?

Durfde u een plan te maken voor uw leven?

Durfde u een plan te maken dat niet ergens in de jaren uitliep op trouwen en kinderen

krijgen?

Wie van u vulde het leven in met een droom en bracht die droom tot werkelijkheid?

Voor die misschien ooit gedroomde droom is heel vaak, of ik durf eigenlijk wel te zeggen, bijna altijd een andere werkelijkheid in de plaats gekomen. Een werkelijkheid die we zelf niet gekozen hebben.

Zo gaat het nu eenmaal?

Wij mensen, wij vrouwen zijn er meesters in om te zeggen: zo is het leven nu eenmaal. Je krijgt niet alles wat je hebben wilt. En daarmee is de zaak klaar.

Ik wil een andere vraag tegenover deze doodoener zetten. Wij zijn hier vanochtend bij elkaar als vrouwen die na willen denken over vrouw, geloof en leven. Geloven heeft alles met religiositeit en met God te maken. Wij zijn geschapen mensen. Door God geschapen. Wij weten ons – en daarmee stemmen we in zoals het in het joodse scheppingsverhaal i wordt voorgesteld – geschapen naar Gods beeld.

Wat betekent dat: geschapen zijn naar Gods beeld? Hoe kijk ik naar mezelf als ik me realiseer dat ik, vrouw, zoals ik hier sta, u vrouwen zoals u ieder op uw eigen stoel zit, dat u vrouw bent geschapen naar Gods beeld. Wat betekent dat voor mijn leven nu? Heel concreet?

Als ik me dat afvraag dan realiseer ik me dat mijn leven in een heel ander licht komt te staan. Ik ben dan plotseling niet meer Maria, de vrouw van en moeder van, of Elisabeth, verpleegkundige in dat ziekenhuis, of Johanna, vrijwilligster in deze of gene beweging of Teresa, religieuze in die congregatie.

Als ik bedenk dat ik leef als geschapen naar Gods beeld dan kom ik op mezelf te staan. Ik kijk naar mezelf en vraag me af waarin en waaruit tot nu toe dat beeld-van-God-zijn bestaat in mijn leven?

Vrouwen komen en zijn in het laatste kwart van de twintigste eeuw tot de ontdekking gekomen dat hun leven meestal niet heeft bestaan uit beeld-van-God-zijn. En ik bedoel met dat beeld van God zijn niets meer, maar ook niets minder dan: ZICHZELF ZIJN. Welke vrouw is zichzelf? Welke vrouw heeft de moed gehad om bij zichzelf na te gaan wie ze zelf is?

Wat ze met haar leven aan wil?

Hoe ze beeld van God kan zijn?

Hoe ze op haar eigen wijze, naar haar eigen wezen, invulling kan geven aan haar leven? Hoe ze achter de zin van haar bestaan kan komen?

Nu kom ik terug bij het woord ont-moeten.

Hoe verlos ik mezelf van het móeten, van het dwanggedrag dat ons vrouwen vanuit onze cultuur is opgelegd?

Vrouwen heb ik eerder gezegd, hebben de cultuur niet gemaakt.

Natuurlijk wel een beetje. Alles wat we doen, bijvoorbeeld dat wij in november 1991 hier in Wilhelmina bij elkaar zitten, in plaats van op vrijdagochtend ons huis te poetsen voor het weekend, of met boodschappen slepen ten behoeve van onze geliefden, dat niet doen van wat van ons verwacht wordt, is ook cultuur maken. Dat is de cultuur van de vrouwenbeweging. Dat is verandering van ons bestaan. Daarmee zijn we begonnen. Daarmee gaan we door en dat is belangrijk.

Maar desalniettemin: wij moeten onszelf en elkaar nog ont-moeten. Wij moeten onszelf en elkaar verlossen van het moeten. Ook al zijn we begonnen met de dingen anders te doen: het moeten zit nog in ons hele lijf. In ons denken, in ons gedrag, in ons doen en laten.

En voordat we onszelf en elkaar van het moeten kunnen ontdoen, moeten we ons zelf ons van ons dwanggedrag bewust worden. Dat is een hele opgave en niet gemakkelijk.

Daarom heb ik u aan het begin van deze ochtend gevraagd: wat moeten wij allemaal wat we zelf eigenlijk niet willen.

U hebt vast wel één of meerdere dingen gevonden terwijl ik hier sta te praten.

Ik zal een voorbeeld noemen:

Onlangs had ik een gesprek met een vrouw die nog wat ouder was dan ik. Ze durfde te bekken dat als ze vroeger, toen ze nog niet getrouwd was, had geweten wat ze nu wist, als de pil er in haar tijd was geweest, dan was ze niet getrouwd en had ze een beroep gekozen. Iets wat ze heel graag had willen worden. Ik vond het moedig dat ze dat durfde te zeggen.

Ze had een goed huwelijk. Ze had fijne kinderen. En toch zei ze dat zo maar. We praatten verder waarom ze dan wel was getrouwd. Waarom ze wel kinderen had gekregen.

‘Ja, dat was van-zelf-sprekend’. Het werd van je verwacht als meisje zo’n veertig jaar geleden, aan het eind van de jaren veertig, en nog heel wat later ook, dat je trouwde, en als je niet trouwde dan mankeerde er iets aan je. Of je ging iets anders doen met je leven, maar het moest in elk geval in dienst staan van je medemens: dat hoorde bij een vrouw.

Dit soort móeten, dit soort dwanggedrag, dit gevolg geven van vrouwen aan een gang in haar leven is eigenlijk verbijsterend. Als je er werkelijk over nadent wat er met al die vrouwenlevens is gebeurd, die de vanzelfsprekende gang in haar leven gegaan zijn, die ze zelf niet gekozen hebben, dan word ik daar stil van. Dat anderen, meestal mannen de dienst over hun leven hebben uitgemaakt.

Deze week ben ik in de Abdij van Heeswijk-Dinther begonnen met een inleidende cursus feministische theologie die zes ochtenden duurt.

Voordat we begonnen vroeg ik aan de vrouwen: wat verwachten jullie van deze cursus?

Het is een groepje van veertien vrouwen waarvan de leeftijd ligt tussen de 35 en 70 jaar, één is Remonstrants, de rest is van katholieke huize en één is religieus. En ik heb opgeschreven wat ze antwoordden:

1. Ik zit in een groeiproces. Ik heb veel teleurstelling in mijn leven gehad, ook in de kerk en ik wil van andere vrouwen horen hoe die dat ervaren;
2. De religieuze had geleerd dat de wil van de overste de wil van God was, en daarom had ze haar hele leven daarnaar gericht;
3. Een andere vrouw was ruim dertig jaar huishoudster geweest op een pastorie en voelde zich daarin ontzettend onrechtvaardig behandeld. Ze voelde zich gebruikt en was er ziek van geworden. Ze was in de wao gegaan.

4. Ik wilde vragen stellen over het geloof, maar dat mocht niet.
5. Een gescheiden vrouw, na jarenlange mishandeling heeft ze zich los gemaakt uit haar huwelijksrelatie en dan hoort ze van de paus dat zij er niet meer bij hoort.

Eigen keuzes maken

Ik denk dat het tijd wordt dat vrouwen aan zichzelf de vraag stellen: waar en wanneer hebben wij geleerd om eigen keuzes te maken?

Met eigen keuzes maken bedoel ik echt: waar en wanneer heb ik geleerd de eigen dienst in mijn leven uit te maken? Zoek dat punt maar eens op in je levensweg, in je levensproces. Is er iemand geweest die je gezegd heeft: jij alleen bent verantwoordelijk voor de keus die je maakt? Het is jouw leven, dus jij alleen hebt daarover te beslissen?

Jij alleen bent verantwoordelijk voor jouw leven?

We hebben het voorheen gehad over de cultuur die door mannen is gemaakt. Wat meer omschreven, de manier waarop onze wereld in elkaar zit.

De regels die er bestaan, waaraan wij ons leven ondergeschikt maken, zijn verzonnen door mannen.

Laten we zeggen: als we als bijstandsvrouw met de sociale dienst te maken krijgen.

Laten we zeggen als we als werkloze met het arbeidsbureau te maken hebben.

Laten we zeggen als we als arbeidsongeschikt geworden vrouw met uitkeringen te maken hebben.

Gaan al die regels uit van de voorgeschiedenis van vrouwen? Van de speciale plek die vrouwen in onze maatschappij innemen, dat haar leven is gevormd door verwachtingen die anderen van haar hebben? Omdat ze zoveel in haar leven moest, dat ze eigenlijk niet wilde?

Is ze misschien daarom gescheiden, in de bijstand, in de WW of in de WAO gekomen?

Heeft die stress haar leven in feite bepaald in plaats van zichzelf?

Vrouwen gedragen zich zo vaak zo onzeker, voelen zich vaak zo weinig thuis in haar eigen lijf, omdat ze zoveel moeten wat ze eigenlijk zelf niet wil.

En als we gaan naar de grotere politiek: de wetten waarmee wij in onze samenleving te maken krijgen.

Welke vrouwen hebben wetten verzonnen die goed zijn voor de levens van vrouwen?

Er zitten maar weinig vrouwen op die plekken waar regels gemaakt worden. En als ze op die plekken terechtkomen dan gaan vrouwen maar al te snel door de knieën voor de druk van de mannen die het politieke veld beheersen. Voorbeeld is staatssecretaris Elske ter Veld en de Weduwenpensioenen.

Maar er is nog een ander terrein in onze cultuur waar mannen de dienst uit maken, waar vrouwen het beeld geworden zijn waarin ze zichzelf niet herkennen. Dat is de godsdienst, de kerk.

Misschien zegt u nu wel: dat heb ik allemaal allang achter me gelaten. Ik trek me er niets meer van aan wat de paus zegt, wat de pastoor zegt en wat de kerk zegt.

Maakt u zichzelf niets wijs.

Uw lijf en uw leven is doortrokken en doorbloed met de voorschriften en regels van de kerk.

Uw denken druipt van de voorschriften. Zelfs zo dat u zich in alle ernst moet afvragen of u er zich in dit leven nog van kunt bevrijden.

Zijn wij in staat om ons denken over onszelf over datgene wat voor ons met religiositeit, met spiritua1iteit te maken heeft, los te denken van alles waarmee we zijn opgevoed?

Zijn we in staat om ons te laten inspireren door het goddelijke waaraan we eigen voorstellingen hebben gegeven?

Een voorstelling niet beïnvloed door onze opvoeding?

Ik zal u eerlijk zeggen: mij lukt het niet. En misschien hoeft het ook niet, maar in hoeverre kunnen we onszelf nog verlossen van het moeten dat ons beeld over het goddelijke vervormt en vertroebelt?

Dat ons onze kans ontnemt om onszelf te worden. Zo te worden zoals we door God zijn bedoeld?

Keuzes toetsen

Vrouwen moeten eigen keuzes maken heb ik gezegd. Vrouwen moeten leren haar eigen leven richting te geven. Maar keuzes maken betekent ook: keuzes aan iets toetsen. Waarom kies je voor het één en niet voor het ander? Als je jezelf en elkaar wilt ontdoen van het opgelegde moeten dan wil je je keuzes door iets laten bepalen. Ook daarin moeten we bij onszelf te rade gaan: wat zijn de toetsstenen waaraan ik mijn keuzes toets? Waardoor laat ik bepalen wat ik doe of laat? Waar komen de toetsstenen in mijn leven vandaan? Ik ga daarover nu geen voorspellingen doen. Dat mag u straks in de discussie met elkaar zelf uitzoeken.

Maar ik zou u willen vragen: als u besloten hebt jezelf te ont-moeten.

Als je besloten hebt elkaar te ontmoeten, waaraan willen wij de keuzes die wij voortaan doen dan toetsen? Op welke gronden baseren wij onze keuzes, Op welke gronden baseren wij onze manier van leven?

Men zegt: mannen doen rationele keuzes. Zij volgen hun verstand. No-nonsens. Men zegt: vrouwen doen emotionele keuzes: zij volgen hun gevoel. Op haar keuzes kun je dus de wereld niet bouwen. Maar opnieuw: laten we ons niet laten drukken in de vastgestelde beelden van mannen-en-vrouwen-werelden.

Tot voor kort hebben we onze keuzes vaak gebaseerd op de regels van de kerk. Maar die kerk hebben we - dat geldt voor velen – achter ons gelaten. Of we erkennen dat we met die kerk echt niets meer aan kunnen.

Goed: als we zeggen vandaag gaan wij ons ont-moeten, vanaf vandaag gaan wij vrouwen zelf onze dienst uit maken: dan is mijn vraag – en ik hoop dat dat ook uw vraag is- : hoe gaan we dat doen' Wélke dienst ga je uitmaken?

De vrouwenbeweging, de feministische beweging en daar wil ook vrouw, geloof en leven - Venlo toe behoren, wil een andere wereld.

Niets meer en niets minder.

Dat zijn grote woorden. Dat is zo.

Wij vrouwen willen werken aan een wereld die er anders uitziet. Een wereld waarin mensen

elkaar ontmoeten. En nu bedoel ik: waarin mensen elkaar zien staan. Waarin mensen elkaar zien. Een wereld waarin u als vrouw, de plaats hebt die u – als beeld van God – toekomt.

Als we aan die andere wereld willen werken – en nu schiet mij te binnen wat onze grote voorgangster Zusters Francesco, Antoinette van Pinxteren heeft gezegd: *al gaande zal mijn kracht vermeederen*.

Dat betekent: als wij aan die andere wereld werken, dan verandert die wereld onder onze handen.

Vanaf dit moment maken vrouwen haar eigen dienst uit. Laten wij dus met elkaar in overleg gaan hoe we dat willen aanpakken.

Ik weet zeker dat er vrouwen zijn die daarin ervaring hebben.

Als afsluiting wil ik u nog een prachtig voorbeeld laten zien van het ontmaskeren van taal.

Hoe wij ons leven kunnen veranderen door taal, door woorden te veranderen.

De Amerikaanse dichteres Adriene Rich heeft dit woord gebruikt: *Remember*: jezelf de dingen te binnen brengen.

Als we dat doen, met elkaar ons leven herinneren, weer te binnen brengen, dan re–member je elkaar. Je geeft aan elkaar je ledematen terug. Je maakt elkaar heel.

